

Filip Čapek: „Téma, které se snažím uchopit, zní, jak neklid lidské duše souvisí s Bohem, s jeho blízkostí, vzdáleností, nedovolatelností, nepřítomností nebo dokonce neexistencí. Kazatel s tímto tématem pro čtenáře téměř až nesnesitelně bolestivě zápasí.“

Co vlastně Starý zákon líčí?

„Časy letů už znám nazpaměť,“ říká biblista a archeolog Filip Čapek, který posledních deset let navštěvuje Izrael několikrát ročně. „Na noční let před půlnocí z Prahy můžete při dobré a silné kávě s kardamomem ráno rovnou navázat prací v univerzitní knihovně, ať už v Jeruzalémě nebo v Tel Avivu.“

► **Vzpomínáte si na první dojmy ze Svaté země?**

Vzpomínám, všechno bylo trochu jinak, než si člověk představoval, mnoho věcí na malé ploše a všude spousty lidí. Profesor Jan Heller nás učil, že svatý znamená oddělený v konkrétní souvislosti a ke konkrétnímu poslání. Tak vnímám Izrael/Palestinu jako místa klíčových událostí, významných osobností, které jsou inspirací, povzbuzením a podnětem k promýšlení víry, ať již jde o židovství, křesťanství nebo islám. Všechna tato náboženství jsou v Izraeli „doma“.

► **Během prvních návštěv, odhaduji, jste biblická místa vnímal spíš jako biblista. Změnil se pak váš náhled, když jste se naplno začal věnovat archeologii?**

Já to takto oddělené nikdy neměl. Vždy chci mít za konkrétní události a místem nějaké, řekněme, empirické pokrytí včetně toho, že to bylo třeba i trochu jinak, jinde a podobně. Zajímají mě geografické a místopisné souvislosti, logika vývoje osídlení, a to i v té nejširší dějinné perspektivě, protože pak řada věcí a událostí dává daleko větší smysl a lépe do sebe zapadají.

► **V jednom rozhovoru jste naznačil, že pustit se dnes do archeologické práce vyžaduje velmi dobrou znalost lokality a také finanční zajištění. Jak se vám podařilo zapojit se do těchto výzkumů?**

Uspět se nám podařilo díky předchozí dlouhodobé spolupráci v oblasti práce se starozákonními texty, zájmu o téma archeologie a kontaktům v dané oblasti bádání. Jenom podotýkám, že sami výzkum nevedeme, nemáme licenci, ale patříme mezi instituční partnery spolu s dalšími akademickými institucemi, jakými jsou například Univerzita Tübingen, Notre Dame nebo nově kanadská Université Laval. Co se týká hlavních partnerů, nejdříve jsme spolupracovali s Hebrejskou univerzitou, konkrétně při výzkumu v Chirbat Keijafa, a nyní již delší dobu s Telavivskou univerzitou a univerzitou heidelberskou a také pochopitelně s Izraelským památkovým úřadem.

► **Jak vás – původem biblistu – berou archeologové? Jste pro ně vítaný kolega, anebo někdo tak trochu cizí a trpěný?**

Jsou to kolegové s jiným zaměřením, ale pracující na stejném širším poli bádání. Důležitou součástí naší spolupráce je přenesení výsledků práce z terénu do přednáškových sálů, kde se setkáváme jako archeologové, biblisté, historikové a teologové. Kvůli tomu jsme uzavřeli dohodu o spolupráci a pořádáme společné pravidelné konferencce v Tel Avivu a Praze, jejichž výstupy jsou postupně publikovány. Loni vyšla kniha *The Last Century in the History of Judah*, kde se zabýváme 7. stoletím př. Kr., a nyní chystáme další výstup na téma *Cities, Villages and Regions in the Biblical Period*. Ten je nicméně ve skluzu z důvodů pandemie koronaviru a proto, že jsme v roce 2020 nemohli vycestovat do Izraele a naopak.

► **Co se vlastně dá vyčíst z archeologických nalezišť, kde pracujete?**

Za dobu existence spolupráce s už zmíněnými institucemi jsme byli na více místech. Nejdříve v Chirbat Keijafa a pak také v Nachal Refajim, Měste Davidově a od roku 2019 působíme v Tel Moce. Kromě toho každoročně od roku 2013 vyjíždíme do Tel Azeky. Co se týká biblických textů, o některých místech nemůžeme vědět nic, protože byla osídlena výrazně dříve a pak byla opuštěna, takže se časově nestýkají se světem Starého zákona. O jiných víme jak z biblických textů, tak i z jiných písemných zdrojů.

Pro biblickou vědu je archeologie jakousi kotvou, kterou se biblické texty uchycují v dějinách. Tato vazba samozřejmě není tak jednoduchá; nelze říci, že to, co bylo napsáno, odráží, jak to bylo, to opravdu ne. Ale od toho tu jsou biblistika, historie, archeologie i teologie, aby tyto složitosti společně v rámci interdisciplinárního rozhovoru vysvětlovaly.

► **Čerpáte tedy jako biblista z archeologie oporu? Nebo spíš podněty k novému promýšlení zažitých představ? Ptám se, protože mnohé z nás v dětství ovlivnily knížky jako *A Bible má přece pravdu*, a skutečnost je mnohem pestřejší...**

Taky jsem měl a mám tyto knihy rád. Je to žánr sám o sobě. Zvláště *Příběhy Mrtvého moře* od polského autora Zenona Kosidowského byly mou oblíbenou četbou. Dodnes si pamatuji řadu rádoby →

Tel Azeka. Letecký snímek starověké izraelské pevnosti, na jejímž odhalování se podílí též Filip Čapek se studenty Univerzity Karlovy.

→ racionálních vysvětlení domněle iracionálních jevů. Skutečně velmi zábavné počtení. Horší je, že se tím navozuje dojem, že tato vysvětlení prostě sedí. Nedávno jsem zrovna ke zmíněné knize četl komentář, že jde o „výborné počtení pro zájemce o historii“.

Tak to samozřejmě není! Křepelky nepřistály v poušti zrovna u Mojžíše a jeho lidu putujícího pouští, protože byly unavené, a stejně tak nebylo utonutí egyptských vojsk v Rákosovém moři způsobeno cunami, která nastala po nenadálé tektonické aktivitě na dně Středoziemního moře. To jsou „zbožné“ nápady, jak přijít biblickému sdělení na kloub. Děje se tak ale úplně špatným způsobem. Vlastní sdělení je odvysvětleno a nahrazeno pseudoracionálním vysvětlením, které se zcela mýjí se záměrem autorů a intencí textu.

► **V Bibli, dalo by se říci, jsou mnohé hrdinské příběhy Židů spíše snahou o povzbuzení budoucích generací než odrazem dějin – třeba dobytí Jericha, návrat z egyptského otroctví, životní osudy krále Davida, ústřední role jeruzalémského chrámu...**

Ano, z hlediska prostých dějin to tak je. V biblických textech máme před sebou to, co lze snad nejméně nazvat *teologií dějin*. Minulost je popisována z určité hodnotové zaujaté perspektivy, sleduje se určitý cíl. Události se nedějí jen tak, ale „aby“... Aby se vědělo, co je to svoboda, a co naopak otroctví. Aby bylo jasné, že zisk země, domova, vlastního místa k životu není samozřejmostí. Aby se vědělo, že lze překonat úskalí, přesilu, nepřízeň. Aby bylo jasné, že existuje odpuštění, i když se zaplete jednotlivec, král nebo celý národ.

Tomuto „aby“, je přizpůsobeno povědomí o uplynulých dějinách a je do nich zanášena *teologická* perspektiva, že nad veškerým děním je ještě jedna „skutečnost“, kterou je sám Bůh. Tato perspektiva je pochopitelně ovlivňována také politickými a nacionálními soudy a preferencemi. Často před sebou máme velmi složitý propletenec.

► **Můžete to konkretizovat v souvislosti se svou badatelskou prací?**

Uvedu jeden příklad. Ústřední postava Starého zákona, judský král Chizkijáš, který vládl na přelomu 8. a 7. století př. Kr., je z pohledu autorů knih Královských vnímám jako schopný vladař a budovatel; nechal například snad prorazit známou vodní štolu v Jeruzalémě. Je také líčen jako reformátor kultu. Za toto všechno jsou mu podle knih Královských připisovány i velké územní zisky a jeho předchůdce a nástupce, tedy Achaz a Menaše, jsou líčeni jako jeho pravý opak, jako kontrastní figury, aby vynikla jeho výjimečnost. Za panování Chizkijáše dochází také k povstání proti Novoasyrské říši, součástí čehož jsou, jak mnozí archeologové a historikové usuzují, i královské stavební podniky, zvláště strategického významu. Pokud je jeho vláda rekonstruována s pomocí archeologického materiálu a nebiblických písemných zdrojů, vyvine se před námi jiný obraz. Král je z hlediska profánních dějin spíše tragická postava. Fatálně chybí, bouří se proti dobře fungujícímu nadregionálnímu hospodářskému systému Novoasyrské říše, jehož je Judsko jako vazal součástí a těží z toho. Následky jsou devastující, do Judska se vydává trestná výprava a novoasyrská vojska odbojný potenciál království totálně

DOC. FILIP ČAPEK, PH.D. (*1971)

paralyzují, řadu měst exemplárně vyplení (například už zmíněné Lakiš a Tel Azeku) a království jsou uloženy vyšší daně. Jeho území se navíc podstatně zmenšuje. Judsko ztrácí zvláště své úrodné oblasti, takže se jeho hospodářská situace podstatně zhoršuje.

Ve světle těchto poznatků je podle mě nezbytné přehodnotit i další tvrzení biblických textů, a sice Chizkijášovo budovatelské úsilí nebo jeho náboženskou reformu. O ztrátě území již byla řeč. Mám za to, že úspěšné stavební počiny souvisí již s Achazem, kterému ovšem byly z důvodů smířlivé politiky vůči Asýrii odebrány a „připsány“ biblickými autory jeho nástupci Chizkijášovi. To platí například také pro impozantní tzv. Širokou zeď v dnešní Židovské čtvrti ve starém Jeruzalémě, kterou zná řada současných návštěvníků. Z logiky věci se mi zdá, že nemohla být součástí opevnění města proti Asyřanům, ale byla budována pod jejich dohledem a s jejich pomocí. Jinými slovy, není dokladem o opevňování města proti hegemonovi, ale součástí dlouhodobě vytvářeného zabezpečení měst pod novoasyrskou nadvládou. Opak je jen těžko představitelný, jako by si český odboj za protektorátu postavil hlavní stan hned vedle Husova pomníku na Staroměstském náměstí včetně ampliónu svolávajícího dobrovolníky do boje...

► Když se vrátíme zpět ke zmíněné teologii dějin a onomu „aby“, co z toho v tomto případě vyplývá?

Z Chizkijáše se zpětně stává v konkrétních dějinách zasazený vzor, národní, náboženský vůdce, ztvárněný tak, aby svým příkladem povzbuzoval každou další generaci v jejich nesnázích, zápasech. Je zřejmé, že postava krále je značně literárně stylizována, ale to jí nic neubírá na onom inspirativním „aby“.

► Vidíme to možná i dnes, kdy některé izraelské archeologické školy chtějí dokázat slavnou a mimořádně dlouhou historii židovského národa a nárok na území Palestiny...

Nejsou to školy, spíše jde o naturel jednotlivých badatelů. Ani věk není rozhodující. Někteří mají skutečně lehce romantizující tendence vidět počátky tam, kde hmotná kultura toho mnoho o Izraeli nenapoví, nehledě na to, zda jsou z liberálnější Telavivské univerzity nebo z konzervativnější Hebrejské univerzity v Jeruzalémě. Ale to nejsou všechny důležité instituce, velmi dobří badatelé jsou na Ben-Gurionově univerzitě v Beer Ševě a další v Haifě.

Co se týká výzkumu na politickou zakázku, k tomu se raději nebudu vyjadřovat. To bych se musel ještě předtím dlouze vyjádřit k velmi prapodivnému a zvláště nekritickému jednostrannému pohledu řady českých badatelů, ale i politické reprezentace (ne všech!), exemplárně ovšem prezidenta, k současné situaci v Izraeli. Ale zpět k otázce. Jsem rád, že moji kolegové z Izraele jsou, ostatně jako drtivá většina lidí obecně, rozumní a dávají to najevo. Například v posledním čísle významného archeologického časopisu *Tel Aviv* ve studii k dějinám starověkého Jeruzaléma v části Givati Parking Lot kolega a přítel Juval Gadot spolu s ostatními autory hned v úvodní poznámce konstatují: „We use City of David as a modern archaeological term only“, tedy že výzkum nesleduje žádnou politickou agendu, která by měla poskytovat komukoli legitimitu, ať už náboženskou, národní či politickou.

► Do Tel Azeky se v posledních letech vracíte každoročně. Vezete si s sebou i nějaké otázky, které se vám, jak doufáte, podaří vyjasnit?

Tel Azeka je skvělým místem pro komplexní interpretaci biblických a mimobiblických textů, a to textů nejen hebrejských a textů hmotné kultury, tedy toho, co přímo v místě nacházíme. S tím souvisí i některé otázky. Jedním z nich je, jak koresponduje asyrský *Azecký nápis* o dobytí města, nalezený v 19. století v Ninive, se skutečností. Text líčí impozantní dobytí, obří dobývací stroj s unikátním názvem, o kterém nikde jinde není zmínky. Oproti jižněji položenému městu Lakiš, které

Vystudoval Evangelickou teologickou fakultu UK a posléze absolvoval studijní pobyty na univerzitě v Heidelbergu, na Oxfordské univerzitě a na Hebrejské univerzitě v Jeruzalémě. V letech 2002 až 2017 působil jako farář Českobratrské církve evangelické v Třebechovicích pod Orebem. Od roku 2006 působí na katedře Starého zákona Evangelické teologické fakulty UK a jako vědecký pracovník Centra biblických studií UK a AV ČR. Zabývá se dějinami a texty souvisejícími se starověkým Izraelem a Judským královstvím. Je autorem knih *Hebrejská Bible, její kánon a možnosti výkladu* (2005), *Kazatel – Zneklidňující kniha pro neklidnou dobu* (2016) a *Archeologie, dějiny a utváření identity starověkého Izraele* (2019). Ve spolupráci s Telavivskou univerzitou se podílí na archeologickém výzkumu v Jeruzalémě a Tel Azece.

bylo prokazatelně v téže době zničeno, máme v Tel Azece zatím méně stop. Doklady destrukce byly nalezeny, ale v omezeném množství. Zcela zatím chybí například rampa nebo výraznější stopy po boji. To všechno v Lakiši máme včetně velkých kamenů určených na odrážení útoků dobývacích strojů nebo hroty šípů. Co to znamená? Jednou z možností je, že nápis je dokladem královské vítězné ideologie, která líčí úspěch Sinacheriba, asyrského krále, impozantněji, než se odehrála vlastní událost. To by nebylo z toho, co víme z jiných starověkých pramenů, úplně překvapivé. Jde ale pouze o hypotézu.

Dalším otázkem je datování jednotlivých fází osídlení místa. Řadu údajů již máme díky radiokarbonovému měření, ale některé fáze, zvláště z přechodu doby železné I a IIA (11. a 10. století př. Kr.), je třeba ještě upřesnit. Tím bude možné jasněji stanovit vztahy mezi jednotlivými sídly v oblasti Šefely, mírně zvlněné krajiny, v níž Pobřežní planina přechází do Judských hor. Tato oblast představuje velmi důležitou křižovatku, a to hodně komplikovanou, na které se setkávaly, mísily, vzájemně ovlivňovaly a také význačně přetvářely různé starověké kultury, náboženství a etnicity. Na velmi malé ploše v řádu i jednotek kilometrů se zde prolínají pozdněkanaanáská, pelištejská a raně judská kultura ve velmi interpretačně složitých konstelacích. Čím víc víme o jedné konkrétní lokalitě, tím dále se dostáváme ve skládání celkového obrazu.

► Dnes působíte na katedře Starého zákona Evangelické teologické fakulty UK a v Izraeli pokračujete se studenty ve vykopávkách. Znít to úžasné dobrodružně a romanticky, ale je v tom něco víc? Je rozdíl v přístupu studentů teologie a třeba antropologie či archeologie?

Já myslím, že zas ani ne tak veliký, i když každý sleduje jinou výše výzkumu, která se mu zdá podstatná a více spadá do jeho oboru. Měli jsme s sebou různé studenty z různých oborů, různých fakult i zemí (v rámci programu Erasmus) i zaměření. Někoho zajímá širší dějinný kontext, dalšího užší souvislosti. Naši studenti jsou na výjezdy připravováni v přípravných kurzech kmenovými učiteli fakulty i kolegy, kteří přijíždějí na semináře z Tel Avivu. Tak si osvojují potřebné dovednosti, které dále rozvíjejí přímo v terénu a pak ještě v paralelně probíhajícím vzdělávání přímo na místě při výzkumu.

► Změnily ty roky bádání v Izraeli vaši víru?

Řekl bych spíš, že snad prohloubily. Především mě naučily číst biblické texty jinak a také jim jinak rozumět. Krajinu nebo pomyslné

kulisy líčených událostí vnímám intenzivněji, čímž dochází, jak věřím, i k zостřenějšímu pohledu na vlastní sdělované skutečnosti.

► **Když vidíte, co všechno je ve Starém zákoně popsáno ahistoricky, řeklo by se účelově, v čem spočívá Boží inspirace v biblických knihách?**

Ano, to je velmi důležitá a také častá otázka, co že to vlastně Starý zákon líčí a jak to brát vážně. Odpovědět nelze jednoduše a odpověď se odvíjí od způsobu kladení otázky. To je patrné například z více než dvou století kritického biblického bádání včetně jeho různých silných i slabších stránek a momentů. Toto bádání bylo tu více, tu méně vnímavé vůči duchovnímu a teologickému rozměru textů a jejich obsahům. Jindy přicházela naopak zkrátka dějinná dimenze, jako by nezáleželo na tom, kdo byli autoři, kdo tradenti a kdo první společenství posluchačů. Velkou roli sehrálo rozpoznání důležitosti žánrů, takže teď nemusíme řešit, alespoň na našem kontinentu, kreacionistické záležitosti a plést se do řemesla geologům.

► **A v čem tedy ta inspirace spočívá?**

To je dotaz spíše pro systematické teology a dogmatiky, ale budiž. Nejbližší je mi osobně představa amerického starozákonníka Waltera Brueggemanna. Ten pěkně říká, že text Bible můžeme chápat jako inspirovaný proto, že je svědectvím nabídky smysluplného života. Nejde však o doslovnou inspiraci, ale o to, že celý proces nejen vznikání, ale i dalšího předávání až do současnosti ustavuje a ztělesňuje neohrazené množství výkladů skutečnosti včetně výkladů našich. Tím se dostáváme k paradoxu, že text je lidským dílem, ale zároveň nejen tím, že je průnikem Božího a lidského působení. Tuto ‚součinnost‘ Brueggemann vysvětluje na příkladu schrány úmluvy. Ta symbolizuje Boží přítomnost, avšak nést ji musí lidé, protože jim záleží na tom, aby se Boží přítomnost ‚materializovala‘, ‚vizualizovala‘ a ‚zpřítomňovala‘. A my jsme součástí tohoto procesu, pokud chceme, aby text dále žil, dále mluvil a oslovoval. Jsme inspirováni a autorizováni pokračovat v tom, co dělaly bezpočty generací před námi.

► **Dalo by se to říci i tak, že Boží věc rozpoznáváme v dějinách teprve zpětně? Zaujal mne váš postřeh, že na židovství je právě zajímavé to, že vlastní průšvih interpretovali jako vlastní průšvih. My jsme mnohdy dodnes nastaveni tak, že za všechno můžou ti druzí. Přijde mi zajímavé při zpětném ohlédnutí takto transformovat historickou skutečnost a uložit největší zodpovědnost mně samému, pokud se považují za součást příběhu Izraele.**

Ano, takto to, myslím, můžeme zpětně s větší jistotou a s větším náhledem a odstupem vůči uplynulým dějinám tvrdit. Zároveň si uvědomuji, že se to může zdát málo, pokud toužíme po naději, perspektivě a slibné budoucnosti. My ale o budoucích věcech nevíme nic. Jinak to není ani ve starozákonních textech, přestože se řada z nich žánrově vydává za proroctví nebo apokalypsu. Obojí velmi kreativně pracuje s minulým a navrhuje vnímat získanou zkušenost jako možný scénář pro budoucnost včetně toho, co raději snad už ne a čemu se vyhnout. Časový aspekt této věci pěkně vyjadřuje titul knížky Eliana Cuvilliera, který zní *Apokalypsa byla zítra*. Je to sice o pojetí naděje v Novém zákoně, ale totéž platí i pro první část Bible, že formativní zkušenosti zpracované do příběhů mají potenciál podržet člověka i v krizích, které přicházejí nebo teprve přijdou.

Pokud věříme v Boží přítomnost a vedení, tak jak ji promítlí jedinečným způsobem s užitím biblických textů do dějin starověcí autoři, víme, že se tak dělo na základě zrcadlení minulého v přítomnosti a může to takto pokračovat dále za ni. Naděje přichází s pomocí paradigmatické reflexe a sebereflexe zaznamenaných v biblických textech.

► **Budoucnost tedy, nemá-li být opakováním, umožňuje přijetí odpovědnosti?**

Nabízí se zde možnost vidět ‚problém‘ v člověku, ve mně samotném, v pochybení skupiny a národa, ať již je to Izrael nebo církev. Jinak řečeno, druzí za to nemůžou, je to moje a naše věc. Jsou to tedy naše příběhy o vzestupu i pádu, nevině i provinění, útěk před vyvozením důsledků a ochotou přiznat vinu.

A hlavně, je to tato perspektiva, která stojí na opětovném přijetí: Izraele od Hospodina, církve od Krista, bližních, ať už to jsou vdovy, sirotci nebo cizinci, od nás samotných, protože i my sami jsme přijímáni. Na to je třeba pamatovat a upozorňovat, že toto je středobod, kdyby se někdo, jak se často a rádo zejména mezi politiky stává, odvolával na židovsko-křesťanské základy Evropy nebo obecněji civilizace.

► **Z vaší bibliografie se zdá, že vám je blízká kniha Kazatel?**

Je to tak, měl jsem tuto drobnou biblickou knihu rád vřadycky a události tomu chtěly, že v letech 2012–2016 se Kazatel stal mým téměř každodenním přítelem. Bylo to díky projektu Centra excelence Akademie věd ČR, který vedl kolega doc. Jan Dušek z Evangelické teologické fakulty UK a v jehož rámci vyšla celá řada skvělých monografií a desítky různých studií. Součástí bylo na mé straně i sepsání komentáře a několika studií ke knize Kazatel.

A čím je mi blízká? Mám rád filosofii a Kazatel je jediným skutečným filosofem ve Starém zákoně, a to filosofem velmi kritickým, stojícím na hraně skepticizmu či dokonce nihilizmu a odhalujícím křehkost bytí až na dřevě. Ptá se po tom, co a kdo je to člověk, jaký je smysl jeho existence, jak se vztahuje k Bohu a naopak, jak se Bůh vztahuje k člověku a světu. Spíš než odpovědi zaznívají provokativní disputační otázky, často nezodpovězené nebo zodpovězené tak, že čtenář musí promýšlet věc dál sám. Hlavní linií dotazování je, proč jsou věci a události absurdní (ne marné, protože tento výraz nevystihuje podstatu problému), proč často nevidíme za horizont jednoho dne, proč je zlý člověk na tom stejně, ne-li lépe, než domněle dobrý.

► **V tom je možná hodně blízký modernímu člověku...**

Jsem přesvědčený, že je, a i ohlasy na komentář mě v tom utvrzují včetně toho, že v České biblické společnosti byl celkem rychle pořízen dotisk. Způsob uvažování Kazatele je blízký filosofii existence, kterou považuji za jednu z nejpříměřenějších odpovědí na otázky po smyslu života, otázky po bytí. V některých aspektech se kniha blíží také filosofii dekonstruktivismu, tedy postmodernímu programu radikálního znejistění, kterým člověk prochází, aby se dostal hlouběji či znovu k sobě samému, ke svému já poté, co se mu předchází domnělé jistoty zhroutí. Nežijeme nakonec v hodně podobném světě, křehkém, krásném, ale zároveň na pokraji zkázy? Nepotřebujeme stejně rozložit dosavadní známé přístupy a pokusit se o novou smysluplnější syntézu?

► **To mi připomnělo téma jednoho z vašich článků: Neklid v duši jako důsledek Boží nepřítomnosti.**

Téma, které se snažím uchopit, zní, jak neklid lidské duše souvisí s Bohem, s jeho blízkostí, vzdáleností, nedovolatelností, nepřítomností nebo dokonce neexistencí. Kazatel s tímto tématem pro čtenáře téměř až nesnesitelně bolestivě zápasí. To je patrné zvláště v 6. kapitole, kde přednáší jóbouvskou tezi, že je lepší se nenarodit a být jako mrtvý plod než žít, ale neužít dobra. Mohlo by se namítnout, že se ten člověk má snažit a úspěch se dostaví, že je to na něm, jeho schopnostech, jeho snaze. Šokující ovšem je, že užití dobra nedopřává sám Bůh! Tím je stanoven i úkol, a to promýšlet, jak je to s Boží přítomností v lidském konfliktu. Je to skutečně Bůh, kdo nedává člověku užít to, co je dobré? A co tím Kazatel míní? Jde o zkoušku, v níž je v sázce Bůh sám, anebo je to Bůh, kdo tuto zkoušku iniciuje?

Josef Beránek, foto archiv Filipa Čapka